

Museum Rembrandthuis

Nederlands

Rembrandt

Zelfportret, leunend op een balustrade, 1639

Ets en drogenaald, 205 x 164 mm

Museum Rembrandthuis, Amsterdam

museum
Rembrandt
huis

Nederlands

Inhoudsopgave

Introductie 7

-1. Souterrain 8

Keucken 10

Binnenplaats 16

0. Begane grond 18

Voorhuys 20

Sijdelcaemer 28

Cleyn kantoor 34

Sael 36

½ Tussenetage 46

Prentenkabinet 48

1. Eerste etage 56

Groote schildercaemer 58

Kunstcaemer 68

2. Tweede etage 78

Leerlingenatelier 80

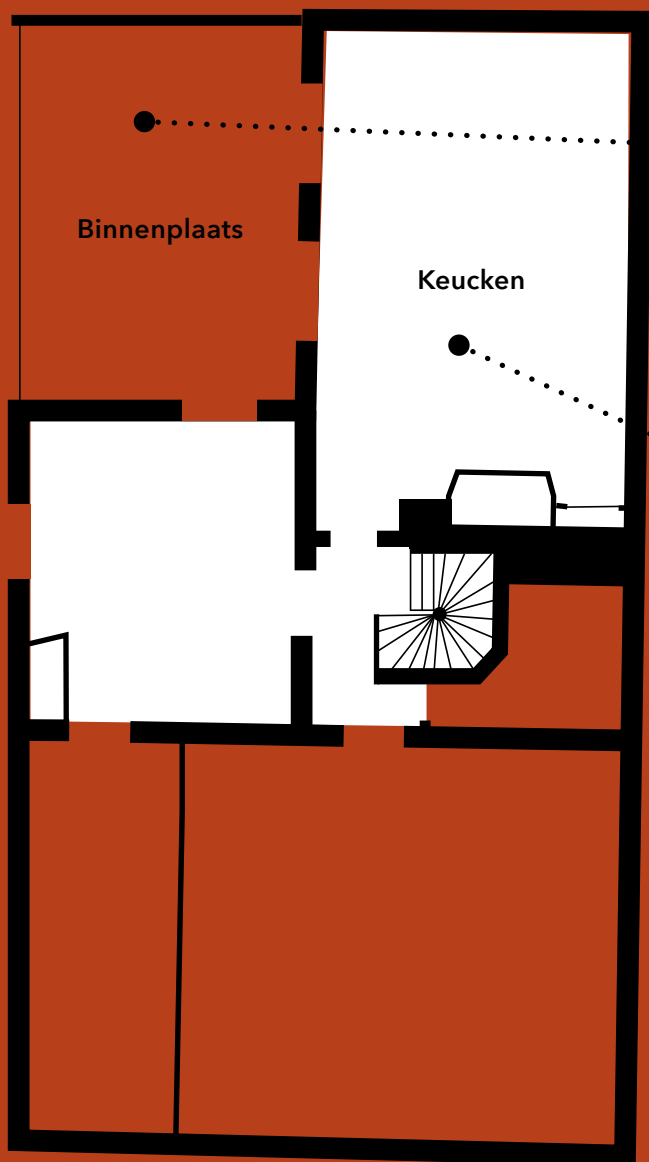
3. Epiloogruimte 88

Introductie

In 1639 verhuist Rembrandt, de belangrijkste Hollandse schilder van de zeventiende eeuw, naar het monumentale pand op Jodenbreestraat nummer 4, in hartje Amsterdam. Hij is een jonge man van 33, pasgetrouwd met Saskia. Ze zijn dol op elkaar. Amsterdam is *booming*: de handel over zee wordt steeds belangrijker, de stad groeit enorm en veel mensen verdienen geld als water. Rembrandt ook. Hij heeft in korte tijd naam gemaakt en is dé society-schilder van dat moment: iedereen die wat voorstelt wil door hem worden geschilderd. Dit huis is perfect voor het ambitieuze stel. Het is groot, met ruimte om te wonen én te werken.

Rembrandt heeft eigenlijk alles mee als hij zijn intrek neemt aan de Jodenbreestraat: een grote liefde, een luxe leven en een succesvolle carrière. Maar zo blijft het niet. Er volgen tegenslagen, privé én financieel. Na 19 jaar moet hij zijn woning verlaten. Hij is dan 52 jaar oud. Het huis is tegenwoordig teruggebracht naar hoe het was in Rembrandts tijd. Je ziet er hoe Rembrandt woonde en werkte, in goede, maar ook in slechte tijden. Dit is het verhaal van Rembrandt en zijn huis.

-1

In het souterrain bevindt zich de keuken. Rembrandt kwam je hier niet tegen; dit was het domein van de dienstmeid. Zij maakte schoon en kookte het eten: zwaar werk, want het moet hier heet en benauwd zijn geweest. In dít huis was gelukkig wel stromend water: uit de pomp, in de hoek bij de gootsteen. Een hele luxe in die tijd.

De dienstmeid sliep hier ook, in de bedstee. Als die bedstee je wat krap lijkt – dat klopt. Mensen sliepen namelijk halfzittend. Ze geloofden dat liggend slapen levensgevaarlijk was. Want wat zou er wel niet gebeuren als er bloed naar je hoofd stroomt?

Het was heel gebruikelijk dat welgestelde Amsterdammers personeel in huis hadden. Vaak waren dat ongetrouwde vrouwen; zij kwamen van buiten de stad. Twee van Rembrandts dienstmeiden kennen we: Geertje Dircx en Hendrickje Stoffels. Zij zouden later nog een belangrijke rol gaan spelen in Rembrandts leven.

Keucken

Een van de dienstmeiden in huis was Geertje Dircx, een weduwe uit Noord-Holland. Rembrandt en Geertje kregen ruzie, in de keuken, op dinsdag 15 juni 1649. Dat blijkt uit een archiefstuk. Daarin staat letterlijk dat Geertje hevig en onredelijk uitviel tegen Rembrandt. Het ging om een persoonlijk conflict

dat volledig uit de hand liep. Waarover precies, dat lees je later. Geertje werd uiteindelijk zelfs opgesloten in een tuchthuis, een soort werkgevangenis. En Rembrandt werkte aan die opsluiting mee. Was Rembrandt een aardige man? Voor Geertje Dircx in ieder geval niet.

Rembrandt

Een vrouw in bed
(*Geertje Dircx?*), ca. 1645

Olieverf op doek,
81,1 x 67,8 cm
National Galleries of
Scotland, Edinburgh.
Presented by William
McEwan 1892

Schatten uit de beerput

Bijna alle spullen die Rembrandt in huis had, zijn er niet meer. Op een paar na; deze liggen in een vitrine in Rembrandts keuken. De voorwerpen zijn opgegraven uit de beerput, buiten op de binnenplaats. De beerput was de put onder het schijthuis. Ook afval gooide je daarin, zoals etensresten en kapot aardewerk. In de vitrine

liggen bijvoorbeeld een kan waar het oor van afgebroken is, een knikker en een boterspaan. Die moeten dus van Rembrandt en zijn gezin zijn geweest. Ook zijn enkele pijpen gevonden in de beerput. Het zou zo maar kunnen dat Rembrandt die ooit heeft opgestoken!

Spullen van
Rembrandt:
Duitse kan,
potdeksel,
Italiaanse schaal,
tinnen lepel,
boterspaan,
kantklosje,
knikker,
vuurtest en
pijpen.
Bruikleen
Monumenten
en Archeologie,
Amsterdam

Wat werd er gegeten in Rembrandts huis?

14 / 15

Onder de schouw in de keuken bereidde de dienstmeid het eten. Wat maakte zij? Waarschijnlijk veel eenpansgerechten op het fornuis, met vlees, vis, groente, rapen en knollen. En aan het spit, boven het open vuur, werd vlees of gevogelte gebraden. En ze maakte ongetwijfeld poffertjes; aan de schouw hangt een poffertjespan.

Aardappelen waren nog niet populair in Europa. Maar er werden wel veel specerijen uit Azië gebruikt:

nootmuskaat, foelie, kruidnagel en peper. Die waren zó gewild dat de Hollanders bereid waren daarvoor naar Indonesië te varen om ze te bemachtigen, desnoods met geweld.

En wat at Rembrandt het liefst? Een tijdgenoot zegt over hem dat hij zijn werk liever niet onderbrak om te eten en vaak genoeg nam met brood en een stuk kaas, of een zoute haring.

Wat werd er gedronken?

Waterleidingen en riolering waren er nog niet in de zeventiende eeuw. Uit de pomp in de keuken kwam regenwater. Nu werkt de pomp niet meer, maar wanneer je vroeger de hendel heen en weer bewoog, stroomde het water uit de koperen kraan. Het water werd gebruikt om te koken en schoon te maken. Hollandse huisvrouwen waren beroemd om hun netheid.

Het water was niet geschikt om te drinken, omdat het vervuild kon zijn. Koffie en thee waren nog niet bekend in Holland. Mensen dronken gewoonlijk bier, ook de kinderen. Gelukkig was dat meestal dunbier, met maar weinig alcohol. Wijn was er ook, maar dat was veel duurder omdat het uit Duitsland of Frankrijk moest komen.

Naast de keuken is een kleine binnenplaats. Je kon er de was drogen. Of een kip slachten. En in de hoek staat een schijthuis, waar de bewoners hun behoefte deden. Misschien was hier ook een hondenhok, want Rembrandt hield van honden. Je ziet ze vaak in zijn kunstwerken, bijvoorbeeld op een etsje van een slapende hond.

Lange tijd is gedacht dat Rembrandt op de binnenplaats *De Nachtwacht* heeft geschilderd, onder een overkapping die hier zou staan. Het atelier op de bovenverdieping was immers niet groot genoeg voor dit enorme schilderij. Het is een mooie theorie, maar er is geen enkel bewijs voor. Eerlijk gezegd weten we gewoon niet waar Rembrandt *De Nachtwacht* heeft gemaakt.

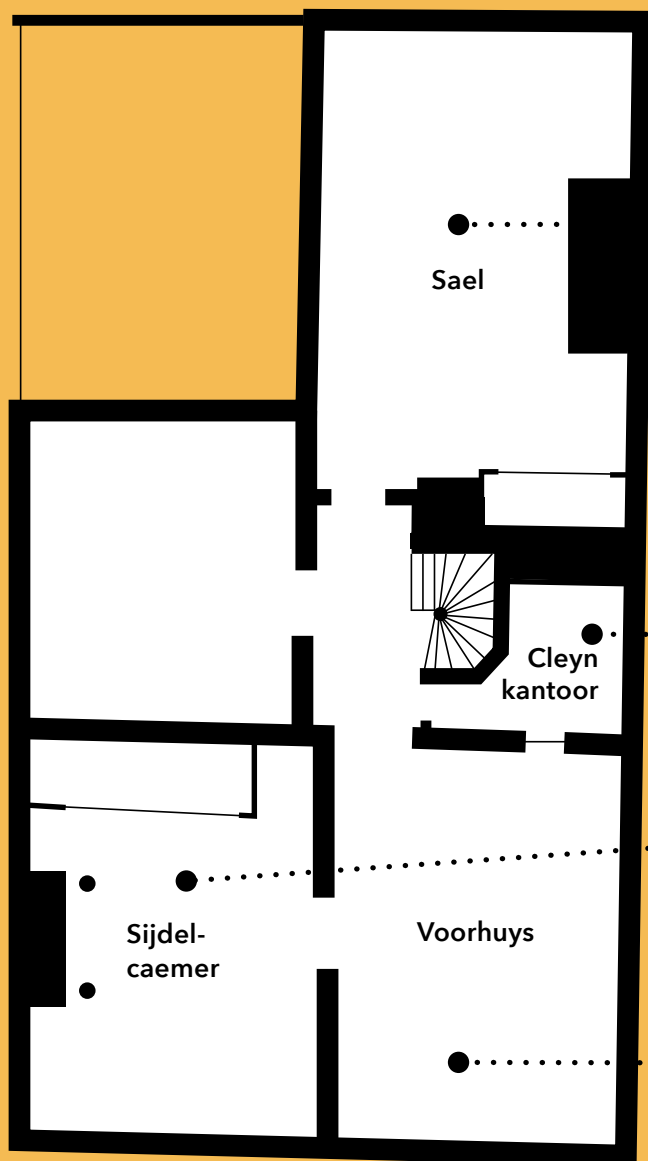

Rembrandt, *Slapende hond*, ca. 1640. Ets en drogenaald, 39 x 81 mm. Museum Rembrandthuis, Amsterdam

Binnenplaats

0

Stel je kwam bij Rembrandt op bezoek. Dan ging je door de voordeur naar binnen en kwam je meteen in de hal. Of zoals dat vroeger heette: het voorhuys. Een rijk ingerichte, hoge ruimte. Een ruimte die succes uitstraalt. De zaken gingen dan ook goed in de beginjaren dat Rembrandt hier woonde.

Deze ruimte was ook een winkel. Want Rembrandt was niet alleen kunstenaar, maar ook kunsthandelaar. Hij verkocht zijn eigen werk én dat van andere schilders. Tegenwoordig hangen hier andere schilderijen dan vroeger; werken van Rembrandts voorgangers, waaronder die van zijn eerste leermeester, Pieter Lastman. Dit geeft een goed beeld van hoe deze ruimte eruit moet hebben gezien in Rembrandts tijd.

Bij het raam staat een stoel op een houten podium – een soldertje noemden ze dat. Zo kon je vanuit je stoel goed naar buiten kijken, want er was veel te zien. In deze buurt woonden allerlei verschillende mensen: kunstenaars, kooplieden, immigranten; arm en rijk naast elkaar. Er was een Joodse en een Zwarte gemeenschap in de wijk. Er woonden Vlamingen, Duitsers, en Rembrandts buurvrouw kwam uit Venetië. Veel van die mensen zie je terug in Rembrandts kunstwerken.

Voorhuys

Onbekende leerling van Rembrandt

Hoofd van Jezus, 1655

Olieverf op paneel,

33 x 28 cm

Bruikleen Rijksdienst voor het

Cultureel Erfgoed

Rembrandt en zijn leerlingen maakten verschillende studies van het hoofd van Jezus, vol emotie en expressie. Deze studie uit 1655 is geschilderd

door een onbekende leerling, die waarschijnlijk naast Rembrandt zat toen ze gezamenlijk naar een model schilderden. Waarschijnlijk was het model een Joodse jongeman uit de buurt. Jezus werd indertijd nog vaak weergegeven als een witte man met lang haar. Maar Rembrandt zocht naar een nieuw type Jezus, eentje die historisch correcter moest zijn. Waarschijnlijk huurde hij daarom een van zijn Joodse buurmannen in als model.

Ephraim Bueno

In Rembrandts buurt woonden veel Joden uit Portugal. Zij kwamen naar Amsterdam voor de handel en de godsdienstvrijheid, want in Portugal mochten ze hun geloof niet uitoefenen. Ze konden daarvoor worden vervolgd. Sommige Joodse burens kwamen bij Rembrandt over de vloer en huurden hem in voor een portret in opdracht, zoals Ephraim Bueno, een bekende arts uit Portugal. Rembrandt maakte voor hem een portret.

Lange tijd dachten kenners dat Rembrandt een vriendschappelijke band had met zijn Joodse burens. Of dat echt zo is, weten we niet zeker. Maar het is wel opvallend dat er op zijn schilderijen zoveel Joodse mensen te zien zijn. Waarschijnlijk zijn het burens die model voor hem zaten. De indrukken die Rembrandt opdeed in zijn omgeving, verwerkte hij wel vaker in zijn kunst.

Rembrandt
Ephraim
Bueno, 1647
Ets, drogenaald
en burijn,
241 x 177 mm
Museum
Rembrandthuis,
Amsterdam

In Rembrandts buurt leefden ook Zwarte mensen. Zij vormden een hechte gemeenschap. Ze kwamen hier als zeeman, uit Afrika of Zuid-Amerika, of uit Portugal, als bediende van een Joodse familie. Rembrandt heeft sommige van hen geschilderd, zoals de twee mannen op het schilderij uit 1660. In de Europese schilderkunst werden Zwarte mensen vaak op stereotype wijze weergegeven. Maar Rembrandt schilderde zijn buren zoals ze waren.

Helaas weten we niet wie deze twee mannen zijn. Dat komt omdat zij niet de opdrachtgevers van het schilderij waren. Waarschijnlijk heeft Rembrandt hen ingehuurd als model. Namen van modellen werden niet opgeschreven. Toch hebben we aanwijzingen dat het de broers Bastiaan en Manuel Fernando uit Sao Tomé (voor de kust van Gabon) zijn. Uit archieven weten we dat zij een eindje verderop in de straat woonden.

Rembrandt
Twee Afrikaanse mannen, 1661
Olieverf op doek,
77,8 x 64,4 cm
Mauritshuis,
Den Haag

Pieter Lastman (1583-1633)

De kruisiging, 1616

Olieverf op doek (overgebracht op paneel), 116,5 x 158,5 cm
Museum Rembrandthuis, Amsterdam

Dit is een schilderij van Rembrandts leermeester: Pieter Lastman. Rembrandt was een half jaar bij hem in de leer, hier vlakbij in de Anthoniebreestraat. Lastman schilderde verhalen uit de Bijbel en de klassieke mythologie; hij was een historieschilder. Dit is een van zijn meest ambitieuze schilderijen: van groot formaat en met veel verschillende mensen erop.

Voorgesteld is de kruisiging van Jezus. Lastman plaatste hem precies in het midden, hoog aan het kruis. Links van het kruis staat zijn moeder, Maria, in het blauwe gewaad. Met gevouwen handen kijkt ze wanhopig op naar haar zoon. Onderaan het kruis zijn nog meer treurende vrouwen. Ééntje is zelfs flauwgevallen.

Jezus wordt beschenen door een bundel zonlicht, maar verder is het donker. Lastman volgde hiermee de beschrijving in de Bijbel. Daarin staat dat het overdag plotseling donker werd, als bij een zonsverduistering. Sterke lichtdonkercontrasten zijn zeldzaam bij Lastman, maar Rembrandt zou ze later tot zijn handelsmerk maken.

Pieter Lastman (1583-1633)*Paulus en Barnabas in Lystra, 1617*

Olieverf op paneel, 95,5 x 133 cm

Bruikleen Amsterdam Museum

Dit is een ander mooi voorbeeld van het werk van Rembrandts leermeester Pieter Lastman. Hij schilderde een verhaal uit de Bijbel dat zich afspeelt in Lystra, een stad in Turkije die nu niet meer bestaat. Paulus en Barnabas zijn daarnaartoe gegaan om de bewoners tot het christelijke geloof te bekeren. Ze genezen een verlamde man en worden daarna vereerd als goden. Op straat zijn rozen uitgestrooid en er wordt een stier aangevoerd voor een offerfeest. Paulus en Barnabas maken duidelijk dat ze er niets van moeten hebben. Dat zie je rechts. De een scheurt zijn kleren en de ander maakt een afwerend gebaar naar de priester.

Dit schilderij laat zien waar Lastman goed in was: drukke composities met veel mensen en details, geschilderd in heldere, frisse kleuren. De eerste schilderijen van Rembrandt lijken nog veel op die van Lastman, zoals het *Historiestuk* uit 1626.

Rembrandt*Historiestuk, 1626*

Olieverf op paneel, 90,1 x 121,3 cm

Stedelijk Museum De Lakenhal, Leiden (bruikleen RCE)

Jan Tegnagel (1584-1635)

De ontmoeting van Jacob en Rachel bij de bron, 1615

Olieverf op doek, 106,5 x 146,5 cm
Museum Rembrandthuis, Amsterdam
Aankoop met steun van de Vereniging
Rembrandt, 2005

Jan Tegnagel hoorde bij de generatie schilders die vóór Rembrandt in Amsterdam actief was. Hij woonde vlakbij, in de Anthoniebreestraat. Dit schilderij van Tegnagel toont het Bijbelverhaal van Jacob, die bij een waterbron zijn nicht Rachel ontmoet. De twee begroeten elkaar met een kus. Jacobs tas en wandelstok liggen aan

zijn voeten; hij heeft er een lange reis op zitten. Rachel houdt een herdersstaf vast, want zij hoedt de schapen en geiten. De twee worden verliefd op elkaar en zullen jaren later trouwen.

Volgens de Bijbel speelt het verhaal zich af in Haran, op de grens van het huidige Turkije en Syrië. Tegnagel had natuurlijk geen idee hoe het er daar uitzag. Hij schiep een landschap dat eerder doet denken aan de omgeving van Rome. Die regio kende hij goed, want net als veel andere Hollandse schilders was hij daar geweest om de Italiaanse kunst en oudheden te bestuderen.

Vanuit het voorhuys stap je de zijkamer binnen. In Rembrandts tijd heette dat een sijdelcaemer. Het was de plek om bezoek te ontvangen, bijvoorbeeld een klant die een portret wilde laten maken. Hier bespraken ze de opdracht en onderhandelden ze over de prijs. Als de koop rond was, dronken ze hier een koud glas wijn, uit de wijnkoeler.

Netwerken hoorde een beetje bij het vak. Maar bij Rembrandt ging het niet van harte; hij vond het waarschijnlijk maar tijdverspilling. Liever werkte hij altijd maar door aan zijn kunst. Zijn vrouw Saskia moet sociaal veel vaardiger zijn geweest. Ze kwam uit een deftige familie, wist hoe het hoorde, en had vast een gunstige invloed op Rembrandts commerciële succes. Ook de gezelligheid kwam eerder van Saskia. Zij had een warme band met haar zussen; Hizkia die in Friesland woonde en Titia uit Zeeland. Als zij op bezoek kwamen, konden ze in de bedstee in deze kamer slapen.

Sijdelcaemer

Een van Rembrandts bekendste klanten was Jan Six. Hij kwam uit een rijke Amsterdamse familie. De twee waren ook bevriend. Six was een echte kunstkenner. Rembrandt maakte een portretets van hem, nonchalant leunend bij het raam, lezend. Het is een heel bijzonder portret omdat we Six niet netjes zien poseren, maar tijdens een bezigheid die hem kenmerkt.

Rembrandt had verder weinig vrienden. Hij ging vooral om met mensen met wie hij over kunst kon praten. De vriendschap met Six zou later bekoelen. Ze gingen beiden hun eigen weg: Six ging bij het stadsbestuur van Amsterdam en kreeg steeds meer aanzien, terwijl Rembrandt zich juist steeds meer terugtrok uit het sociale leven.

Rembrandt

*Portret van
Jan Six, 1647*

Ets, drogenaald
en burijn,
245 x 191 mm
Museum
Rembrandthuis,
Amsterdam

Rembrandts begrafenispenning van het Sint Lucasgilde, 1634

Museum Rembrandthuis, Amsterdam

Rembrandt moet deze penning regelmatig vast hebben gehad. Het is zijn penning van het Sint Lucasgilde, de beroepsvereniging van schilders. Als je als zelfstandig schilder in Amsterdam wilde werken, moest je lid van het gilde zijn. Op de ene zijde staat zijn naam, op de andere kant het jaartal 1634.

De penningen werden gebruikt wanneer een van de gildeleden was

overleden. Dan ging een knecht langs alle leden om aan ieder zijn eigen penning te geven. Op de begrafenis werden de penningen vervolgens weer ingenomen. Zo controleerde het gilde of iedereen voldaan had aan de verplichting aanwezig te zijn.

Op de penning staat Rembrandt Hermans, niet Rembrandt van Rijn, zoals we hem tegenwoordig kennen. Achternamen waren indertijd nog niet officieel vastgelegd en mensen varieerden nog wel eens van naam. Hermans is kort voor 'zoon van Harmen'. Zo heette Rembrandts vader.

Abraham van Dijck (ca. 1635-1680)*De oude schilder, 1657*Olieverf op paneel, 38,5 x 36,5 cm
Museum Rembrandthuis, Amsterdam

Rembrandt en zijn leerlingen schilderden veel mannenhoofden. Deze schilderijen lagen blijkbaar goed in de markt. Het zijn geen gewone portretten; ze hebben niet de bedoeling om het uiterlijk van een bepaald individu vast te leggen. Vaak zat er wel iemand model, maar er kwam ook wat fantasie bij kijken. Het doel was om een mooie karakterkop te maken, die interessant is om naar te kijken. Zo'n schilderij wordt een 'tronie' genoemd, een ouderwets woord voor hoofd.

Deze tronie is gemaakt door een van Rembrandts leerlingen, Abraham van Dijck. Hij schilderde veel oude mensen, vaak dommelend in een stoel. Maar dit is niet zomaar een oude man, het is een schilder. Kijk rechtsonder, daar zie je dat hij een palet en penselen vasthoudt. In zeventiende-eeuwse kunst symboliseren oude mensen vaak de eindigheid van het leven: iederen gaat een keer dood. Maar een kunstenaar kan het leven vastleggen en zo bewaren. Een bekende Latijnse spreuk luidt: *ars longa, vita brevis*. Vrij vertaald: kunst blijft langer bestaan dan een mensenleven. Dat moet ook het onderwerp van dit schilderij zijn. Het leven van de oude schilder is bijna voorbij, maar de kunst leeft voort.

Onbekende leerling van
Rembrandt **naar Rembrandt**,
Oude man met stok, na 1645

Olieverf op doek, 177,5 x 148,5 cm
Bruikleen Rijksdienst voor het
Cultureel Erfgoed

Dit schilderij moet gemaakt zijn
in het atelier van Rembrandt. Het
is geschilderd door een leerling
die een kunstwerk van Rembrandt
kopieerde. Dat origineel bevindt
zich tegenwoordig in een museum
in Portugal.

Kopiëren was een standaard onder-
deel van het lesprogramma van
leerlingschilders. Welke leerling
deze kopie maakte, weten we niet.
Leerlingen signeerden namelijk niet
met hun eigen naam. Het moet hoe
dan ook een van de betere studenten
zijn geweest. Want kijk eens hoe de
handen van de oude man zijn weer-
gegeven. Je kunt de aderen zien
lopen. Ook dit schilderij is geen
portret, maar een 'tronie'. De oude
man doet denken aan een Bijbelse
figuur. Met het hoofd een beetje
scheef, leunend op zijn stok, is het of
hij alles in het leven al gezien heeft.

In het kantoortje deed Rembrandt zijn administratie en schreef hij brieven. Die schrijfsels zijn bijna allemaal verdwenen. Er zijn maar zeven brieven bewaard gebleven, maar die gaan alleen maar over zaken.

Deze brieven van Rembrandt zijn allemaal gericht aan Constantijn Huygens, de secretaris van de stadhouder in Den Haag. Ze gaan over de levering van schilderijen (een serie over de passie van Christus) die Rembrandt in opdracht van het hof maakte. Hij schreef dat 'de graflegging' en 'de opstanding van Christus' klaar waren, na enige vertraging. Hij had meer tijd nodig omdat hij de figuren op de schilderijen 'die meeste ende die naetureelste beweeghelijkheid' wilde geven.

Voor Huygens zelf maakte hij een schilderij van Samson, als geschenk. Maar het is maar de vraag of Huygens het schilderij heeft geaccepteerd; we hebben de antwoorden van Huygens niet, alleen de brieven van Rembrandt.

Cleyn kantoor

Rembrandts woonkamer was het privé-domein van het gezin. De volwassenen zaten bij het vuur te praten, kinderen speelden in een hoekje. In die tijd waren er nog geen aparte slaapkamers. Rembrandt en Saskia sliepen hier dus ook, in de bedstee.

Lief en leed speelde zich hier af. Zo werd hier een zoon geboren. Ze noemden hem Titus, naar Saskia's zus Titia. Een blij moment. Alleen met Saskia ging het niet goed. Ze werd ziek en negen maanden later stierf ze. Ze was nog geen dertig.

Rembrandt maakte een tekening in deze kamer: Saskia ligt op bed, terwijl een andere vrouw de wacht houdt en een naaiwerkje doet. We denken dat het een van haar zussen is. Misschien wel op kraamvisite, of ziekenbezoek.

Na Saskia's dood kreeg Rembrandt een relatie met Geertje Dircx, een van de dienstmeiden. We hadden het al over de ruzie tussen Geertje en Rembrandt in de keuken. De reden voor die ruzie? Rembrandt wilde niet met haar trouwen, ondanks een eerdere belofte. Hij bood haar een financiële vergoeding. Maar daar peinsde ze niet over.

Geertje moest het veld ruimen voor een nieuwe dienstmeid die in huis was gekomen: Hendrickje Stoffels. Met haar bleef Rembrandt de rest van haar leven samen en kreeg hij nog een dochter: Cornelia. Ook haar wieg moet hier hebben gestaan.

Rembrandt

Saskia in bed, ca. 1641
Pen in bruine inkt,
penseel in bruin en
grijs op papier,
142 x 177 mm
Fondation Custodia,
Collection Frits Lugt,
Parijs

Sael

Rembrandts vrouw Saskia Uylenburgh kwam uit een welgestelde familie van regenten en predikanten. Ze groeide op in Friesland en ontmoette Rembrandt vermoedelijk in Amsterdam, toen zij hier familie bezocht. Toen de twee trouwden waren ze 22 en 27 jaar. Ze waren een hecht koppel met groot maatschappelijk succes. Omdat Saskia jong stierf, woonde ze maar drie jaar in dit huis.

Rembrandt lijkt trots op Saskia te zijn geweest. Dat blijkt wel uit het portret dat hij van haar maakte. Hij gaf Saskia een haast vorstelijke uitstraling; hij zette haar op een voetstuk. Na Saskia's dood, hield Rembrandt dit portret lange tijd bij zich, als een herinnering aan zijn grote liefde aan wie hij zoveel te danken had.

Rembrandt

*Portret van Saskia Uylenburgh, 1633-1642. Olieverf op paneel, 99,5 x 78,8 cm
Gemäldegalerie Alte Meister, Staatlichen Museen, Kassel*

Geboorte en verlies

Titus was niet het eerste kind van Rembrandt en Saskia. Al drie keer eerder kregen ze een baby: een jongen met de naam Rumbartus, vernoemd naar Saskia's vader. En twee meisjes die allebei de naam van Rembrandts moeder kregen, Cornelia. Maar alle drie stierven ze binnen een paar

maanden. De kindersterfte was groot in die tijd; het verdriet van de ouders was er natuurlijk niet minder om. Gelukkig bleef zoon Titus in leven. 13 jaar later was er weer vreugde in huis: toen werd de derde Cornelia geboren, dochter van Rembrandt en Hendrickje.

Abraham van Dijck (1635-1680)?*Portret van Saskia Uylenburgh, ca. 1652*

Olieverf op doek, 144,5 x 121,5 cm

Bruikleen Koninklijk Museum voor Schone
Kunsten, Antwerpen

Dit portret van Rembrandts vrouw, Saskia Uylenburgh, hing vroeger ook in dit huis. Het is een vrije kopie naar het schilderij dat Rembrandt jaren eerder van zijn vrouw had gemaakt

en dat hij kort na haar dood voltooide. Rembrandt was er erg gehecht aan, maar hij moest het verkopen omdat hij geld nodig had. Hij verkocht het aan zijn vriend Jan Six en liet een van zijn leerlingen deze kopie maken. Waarschijnlijk was die leerling Abraham van Dijck. Zo hield Rembrandt een herinnering in huis aan de vrouw waar hij zoveel van gehouden had.

Hendrickje Stoffels

Hendrickje Stoffels was na Saskia Rembrandts tweede grote liefde. Ze kwam uit Gelderland en werd dienstmeid in dit huis. Het leeftijdsverschil tussen hen is 20 jaar. Ze kregen een dochter, Cornelia, maar trouwden nooit. De kerk keurde dit streng af en noemde het "hoererij". Maar daar trokken Rembrandt en Hendrickje zich niets van aan.

Hendrickjes rol in Rembrandts leven lijkt vooral ondersteunend te zijn geweest, achter de schermen. Maar later, toen Rembrandt financiële problemen kreeg, kwam ze in actie. Samen met Titus begon ze een kunsthandel waar ze Rembrandts werk verkochten om zo het hoofd boven water te houden. Hendrickje stierf plotseling, 36 jaar oud, tijdens een pestepidemie.

Rembrandt

*Lichtstudie met
Hendrickje Stoffels
als model, ca. 1659*
Olieverf op paneel,
73,9 x 51,2 cm
Das Städel Museum,
Frankfurt am Main
(permanent bruikleen
BRD)

Atelier van Rembrandt

De Heilige Familie bij avond,
ca. 1642-48

Olieverf op paneel, 76,4 x 93,8 cm
Bruikleen Rijksmuseum, Amsterdam

Lange tijd gold het schilderij *De Heilige Familie bij avond* als een meesterwerk van Rembrandt. Maar inmiddels is vast komen te staan dat het van een leerling moet zijn. De mensen zijn namelijk wat voorzichtig geschilderd, en precies omlijnd. Zoiets zou Rembrandt niet doen.

Maar van Rembrandt of niet - sfeervol is het schilderij zeker. In de wieg ligt de

kleine Jezus. Maria leest een boek bij het licht van een kaars. Haar moeder, Anna, zit ernaast en trekt zo nu en dan aan het touw waarmee ze de wieg laat schommelen. Jozef is bijna onzichtbaar, maar zit links, gehurkt onder de trap.

De kamer waar deze Bijbelse scène zich afspeelt ziet er nogal zeventiende-eeuws uit. Waarschijnlijk koos de schilder daarvoor zodat het publiek van die tijd zich beter kon inleven. Maar voor ons is het ook leuk. Je kunt je voorstellen dat ook Rembrandts gezin hier 's avonds zo zat. Lezend, met een breiwerkje, de luiken dicht, kaarslicht, en een wiegje dat bij het schommelen steeds een beetje kraakt.

Ferdinand Bol (1616-1680)

Elisa weigert de geschenken van Naäman, 1661

Olieverf op doek, 167 x 263,5 cm
Bruikleen Amsterdam Museum
Gerestaureerd met steun van de
Vereniging Rembrandt

Het grote schilderij *Elisa weigert de geschenken van Naäman* is gemaakt door een van Rembrandts succesvolste leerlingen: Ferdinand Bol. Oorspronkelijk hing het hier in de buurt, in het Leprozenhuis dat aan het einde van de straat stond. Dat was een ziekenhuis voor mensen met lepra en andere besmettelijke ziektes.

Op het schilderij zie je een Bijbelverhaal dat, heel toepasselijk, gaat

over lepra. Rechts van het midden staan de krijgshoofd Naäman uit Syrië en de Israëlitische profeet Elisa. Naäman leed aan lepra, waarvan Elisa hem genezen had. Als dank wil Naäman kostbare geschenken geven, maar Elisa weigert ze aan te nemen. Daarmee diende het schilderij als waarschuwing voor de regenten van het Leprozenhuis: net als Elisa moesten zij hun werk uit liefdadigheid doen, niet om er rijk van te worden.

Bol maakte dit schilderij zo'n twintig jaar na zijn leertijd bij Rembrandt. Zijn stijl was intussen helderder geworden, met veel tinten roze. Dat viel goed in de smaak bij kopers, terwijl Rembrandts donkere kleuren inmiddels een beetje ouderwets waren geworden.

Ferdinand Bol (1616-1680)*Herderin in een landschap*, ca. 1641

Olieverf op doek, 124,5 x 115 cm

Museum Rembrandthuis, Amsterdam

Geschenk van Willem Jan en Karin

Hoogsteder, met dank aan de Hoogsteder

Museum Stichting

Een herderin, schapen, groene heuvels en een tempeltje geschilderd door Ferdinand Bol. Een fantasie-landschap als dit moest eenvoud en rust oproepen. Daarbij helpt dat de jonge herderin ons aankijkt en als het ware uitnodigt bij haar te komen zitten.

Bol schilderde dit dromerige schilderij waarschijnlijk kort na zijn leertijd bij Rembrandt en liet zich daarbij inspireren door een schilderij van zijn leermeester. Beide kunstwerken hebben eenzelfde opzet, met links een doorkijkje en rechts een grote boom die de voorstelling omsluit.

Rembrandt*Christus verschijnt aan Maria Magdalena als hovenier*, 1638

Olieverf op paneel, 61 x 50 cm

The Royal Collection /

H.M. King Charles III

Philips Koninck (1619-1688)

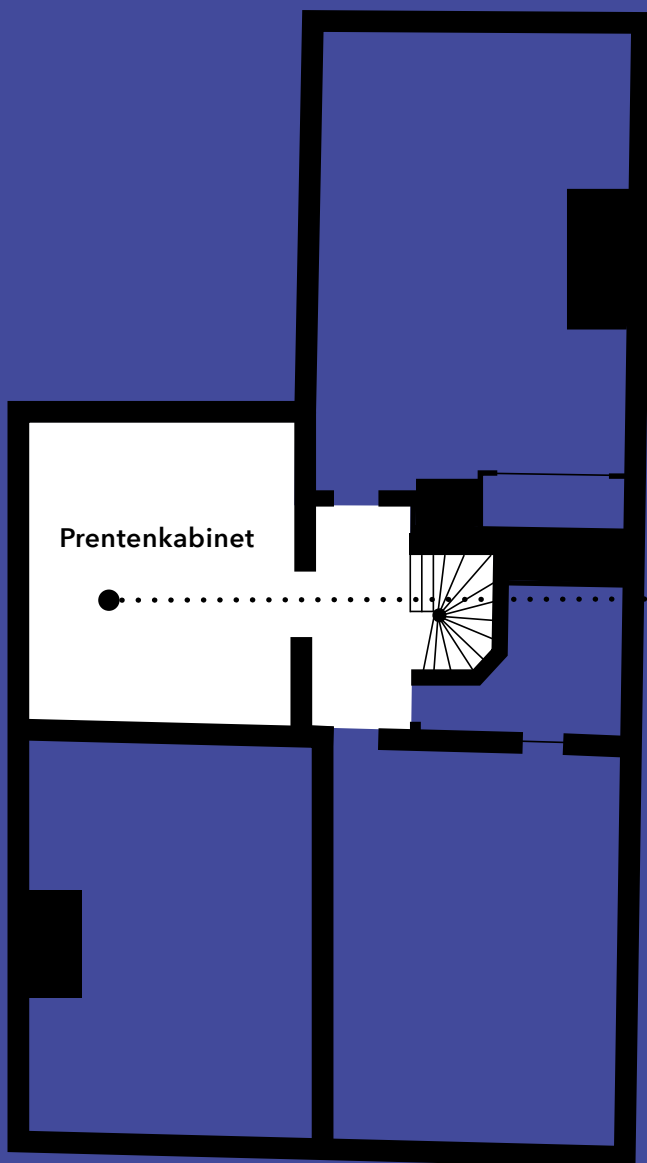
Rivierlandschap, 1676

Olieverf op doek, 112 x 131 cm
Bruikleen Rijksmuseum, Amsterdam

De schilder Philips Koninck was een vriend van Rembrandt. Ze maakten samen wel eens een wandeling in de omgeving van Amsterdam, waarbij ze tekeningen maakten. En ze hielden allebei van het werk van de mysterieuze landschapsschilder Hercules Segers.

Koninck schilderde veel van dit soort weidse landschappen. In vogelvlucht laat hij ons uitkijken over een vlakte met een rivier. Op de voorgrond reizigers op een weg, op het water een pleziervaartuig. Het landschap lijkt een beetje op de Rijnvallei of de Gelderse vallei in het midden van Nederland. Maar uiteindelijk is het fantasie. Zo'n schilderij was vooral bedoeld om stedelingen te laten genieten van de schoonheid van de natuur.

1/2

Rembrandt maakte meer dan 300 verschillende etsen. Stuk voor stuk echte kunstwerken. Hij drukte ze af in oplages van tien tot enkele tientallen. Hij experimenteerde met verschillende technieken en met verschillende papiersoorten. De etsen waren veel minder duur dan de schilderijen en moeten goed hebben verkocht.

Museum Rembrandthuis heeft een van de grootste verzamelingen Rembrandt-etsen ter wereld. Maar we kunnen ze niet allemaal laten zien; door licht beschadigt het papier. Daarom vind je in het prentenkabinet enkele originele etsen onder de afdekkleedjes.

Prentenkabinet

Schwarzmarig Indischehop

Schiermaring IJsschip

Erstvervaardigd in 1904, was dit schip een van de eerste die werd gebouwd met een motor. Het werd gebruikt voor onderzoek en voor het vervoer van passagiers. Het schip was een van de eerste die werd gebouwd met een motor. Het werd gebruikt voor onderzoek en voor het vervoer van passagiers. Het schip was een van de eerste die werd gebouwd met een motor. Het werd gebruikt voor onderzoek en voor het vervoer van passagiers.

Threefold Lambdas

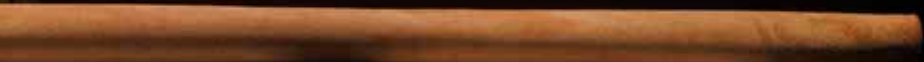
Kanamuchi often went out the back wall. The only had to walk to the end of the street to reach the city limits. Outside the city were the patchwork landscapes with bridges, with farmlands, villages and mountains. His walks were a source of inspiration that he recorded in sketches and writings. The more time he was able to spend in such places with him to record his impressions, the more he was able to do so. He was a great lover of his native landscape in his youth.

View of Amsterdam, c. 1640-45
Illustration from a reproduction plate

The Overall, stay
African via one reproduction phase
The Overall, stay
Imposition from a reproduction phase

Rembrandt*Zelfportret met verbaasde blik,*
1630

Ets en drogenaald, 51 x 46 mm
Museum Rembrandthuis, Amsterdam

Van geen enkele zeventiende-eeuwse kunstenaar weten we zo goed hoe hij eruitzag als van Rembrandt. Hij maakte namelijk heel zijn leven zelfportretten. Schilderijen, maar ook etsen. Het

grootste deel van zijn geëteste zelf-portretten maakte hij tussen 1628 en 1630. Allemaal op klein formaat. Zittend voor de spiegel probeerde hij verschillende gezichtsuitdrukkingen uit. Hij spaarde zichzelf niet: frons-rimpels, wallen onder zijn ogen en verward haar zijn niet "gladgestreken". Deze vroege zelfportretten waren een oefening in het uitbeelden van verschillende emoties.

Rembrandt

Zelfportret, leunend op een balustrade, 1639

Ets en drogenaald, 205 x 164 mm
Museum Rembrandthuis, Amsterdam

Hoe anders is Rembrandts zelfportret uit 1639! Hij maakte deze ets in hetzelfde jaar dat hij zijn intrek nam in het monumentale huis aan de

Jodenbreestraat, nu Museum Rembrandthuis. Het was een soort visitekaartje: een portret van de kunstenaar door de kunstenaar. En Rembrandts wist precies hoe hij zichzelf wilde presenteren: als een succesvol ondernemer en kunstenaar. De statige houding nam hij over van schilderijen van kunstenaars met wie hij zich wilde meten, zoals Titiaan.

Rembrandt*De drie bomen, 1643*

Ets, drogenaald en burijs,
213 x 279 mm
Museum Rembrandthuis,
Amsterdam

Dit is een van Rembrandts beroemdste etsen. Dat komt mogelijk door het dramatische effect van de dreigende lucht op de achtergrond en het zonlicht dat er doorheen schijnt. Op de voorgrond is een groepje bomen te zien. Deze stonden op de Diemerzeedijk, niet ver van Rembrandts huis. Rembrandt trok er vaak op uit om de natuur en de stad te bestuderen. Tijdens zijn vele wandelingen had hij altijd een schetsboek op zak. Zo kon hij bijzondere uitzichten als deze meteen vastleggen en later in zijn atelier verder uitwerken.

Rembrandt

De zondeval van Adam en Eva, 1638

Ets, 162 x 116 mm
Museum Rembrandthuis,
Amsterdam

Een groot deel van Rembrandts oeuvre bestaat uit Bijbelse voorstellingen. Hier verbeeldde hij het oudtestamentische verhaal van de zondeval. Volgens de Bijbel werden Adam en Eva, de eerste mensen, uit het paradijs verdreven toen Eva door de slang werd verleid

om van de verboden vrucht te eten. Rembrandt verbeeldde Adam en Eva heel realistisch, als gewone, niet bijzonder jonge mensen met niet-geïdealiseerde lichamen. Wie goed oplet, ziet nog iets leuks op de achtergrond: een olifant! Dit moet Hansken zijn, de enige olifant die in de zeventiende eeuw door Europa trok. Rembrandt zag Hansken tijdens de herfstkermis in 1637 op de Botermarkt (het huidige Rembrandtplein) en maakte meerdere tekeningen van haar.

Rembrandt

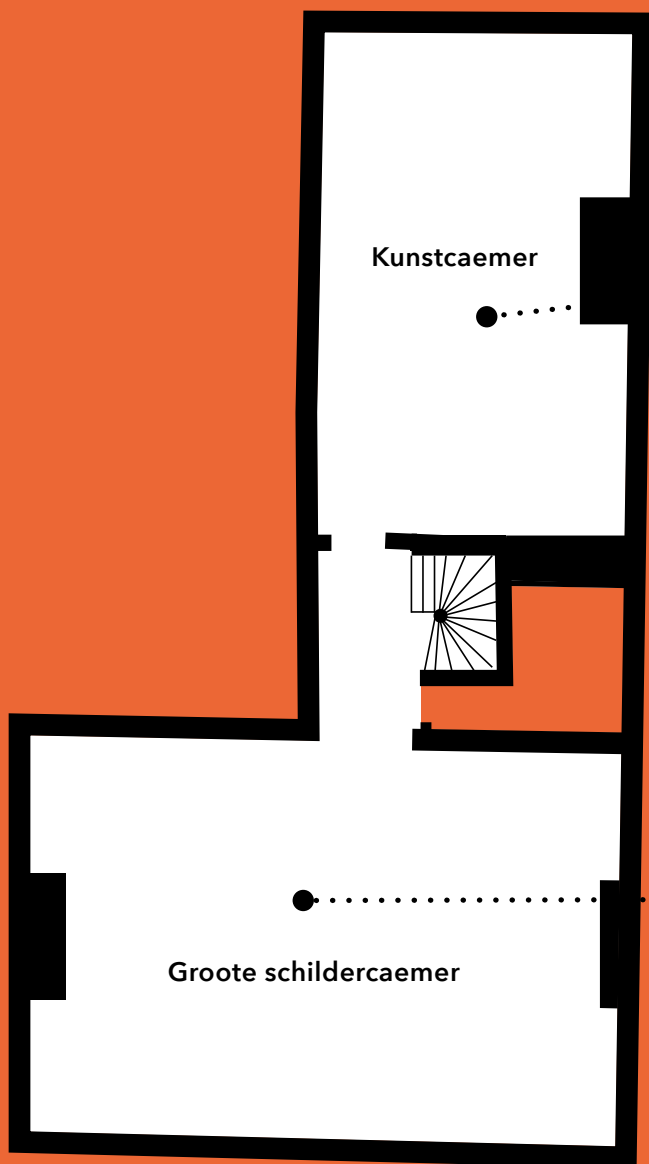
*Bedelaars leunend op
een stok, 1646*

Ets en drogenaald, 82 x 63 mm
Museum Rembrandthuis,
Amsterdam

Een bedelaars leunt op een wandelstok. Haar rechterhand is uitgestrekt, vragend om een aalmoes. Haar gezicht verradt bezorgdheid.

Rembrandt maakte een groot aantal studies van bedelaars en straatfiguren. Anders dan zijn voorgangers en tijdgenoten legde hij niet de nadruk op hun fysieke beperkingen ter leedvermaak. Integendeel, zijn etsen laten deze mensen zien in al hun menselijkheid, gewoon zoals ze zijn.

1

In het atelier maakte Rembrandt zijn schilderijen. Het is een ideale ruimte voor een schilder, want er zijn vier ramen op het noorden. Kunstenaars houden daarvan omdat de zon dan niet naar binnen schijnt en het licht veel egalier is. We weten hoe het atelier er ongeveer uit moet hebben gezien, dankzij een tekening die Rembrandt van deze ruimte maakte. Het is de hoek bij het raam helemaal rechts.

Rembrandt was een gedreven kunstenaar, altijd aan het werk, altijd op zoek naar verbetering. In deze kamer experimenteerde hij met dramatische belichting en losse penseelstreken. En hij zocht naar de beste manier om mensen levensecht weer te geven, met emotionele expressie, karakter en diepgang.

Rembrandt heeft hier tientallen schilderijen gemaakt, maar het hadden er veel meer kunnen zijn. Toen Saskia stierf en hij in hetzelfde jaar *De Nachtwacht* voltooide, wist hij niet goed hoe hij verder moest. Hij belandde in een artistieke crisis en zocht naar een nieuwe manier van schilderen. Niet met het doel er meer geld mee te verdienen, maar vanuit zijn eigen artistieke drang. Zoiets was toen heel ongewoon en kennen we alleen van latere kunstenaars zoals Vincent van Gogh. Als gevolg maakte Rembrandt gedurende tien jaar veel minder schilderijen. Soms maar een paar per jaar. Dat betekende natuurlijk ook veel minder inkomsten.

Rembrandt

Model in Rembrandts atelier, ca. 1654

Pen in bruine inkt,
penseel in bruin
en wit op papier,
205 x 190 mm
Ashmolean Museum,
University of Oxford

Groote schildercaemer

Rembrandt was niet gemakkelijk in de omgang, maar zijn zoon Titus wel. Titus ontplooidde zich als kunsthandelaar en werkte nauw met zijn vader samen. Hij verkocht Rembrandts prenten én sleepte opdrachten voor hem binnen.

Rembrandt heeft Titus verschillende keren geportretteerd. Een mooi voorbeeld is het schilderij uit circa 1650. Titus zit heel ontspannen met

de hand onder de kin en hij glimlacht. Dat is uitzonderlijk, want zeventiende-eeuwse portretten zijn meestal heel serieus. Titus lijkt ontspannen in de nabijheid van zijn vader. Ze hadden vast een goede band. Hij was dan ook van grote waarde voor Rembrandt. Aan het einde van Rembrandts leven onderhield de opgewekte Titus de relaties met de buitenwereld.

Rembrandt

Portret van Titus van Rijn, ca. 1660
Olieverf op doek,
81,3 x 68,7 cm
The Baltimore
Museum of Art,
Baltimore:
The Mary Frick
Jacobs Collection

Een schildersezel met opgespannen doek (reconstructie)

Rembrandt schilderde vaak op doek van linnen. Dat doek werd met touwtjes opgespannen op een houten raam. Voordat Rembrandt begon met schilderen, werd het doek ingesmeerd met twee grondlagen van olieverf. Op de reconstructie van een schildersdoek is een bruinrode onderlaag aangebracht waar een grijze overheen komt. Het doek

staat op een ezel, die in hoogte verstelbaar is. De schildersezel staat zó dat het licht goed op het doek valt: van links, zodat Rembrandt, die rechtshandig was, geen last had van de schaduw van zijn hand. Op het tafeltje voor de ezel ligt het palet met de verf. En een bak om de penselen af te strijken en de overtollige verf op te vangen. Die penselen werden meestal gemaakt van varkenshaar. Rembrandt had ze in verschillende maten: fijne voor het precisiewerk en minder fijne voor de bredere verfstreken waar hij zo beroemd om is.

Twee potten, ca. 1640-1655

Bruikleen Collectie Monumenten en
Archeologie, Amsterdam

Deze twee potten zijn opgegraven uit de beerput op de binnenplaats van het huis. Zulke potten werden gewoonlijk in keukens gebruikt om in te koken; ze werden grappen genoemd. Maar deze twee zijn hier in het atelier gebruikt. Dat bleek uit chemisch onderzoek.

Het witte goedje in de ene pot is een mengsel van lijm en krijt. Dat smeerde Rembrandt op houten panelen om ze glad te maken voordat hij ze kon beschilderen. Op de binnenwand van de andere pot zitten resten van een grijs mengsel van kwarts, klei en bruine oker. Dat mengsel gebruikte Rembrandt vanaf 1640 vaak als grondlaag voor zijn doeken. Kortom, deze potten zijn hier in het atelier gebruikt. Mogelijk door een assistent, maar misschien ook wel door Rembrandt zelf.

Rembrandts baret

Rembrandt hield van oude kledingstukken. Volgens een tijdgenoot hing hij ze zelfs op in zijn atelier. Zo'n baret hoorde daar ook bij. Een eeuw eerder waren baretten nog heel modieus, maar in Rembrandts tijd droeg bijna niemand ze meer. Toch zie je ze vaak op Rembrandts zelfportretten.

Waarom? Het was goed voor de verkoop. Dit soort kleding uit de verkleedkist maakte het schilderij fantasierijker en daarmee aantrekkelijker voor de koper. Met de baret zag Rembrandt er bovendien net zo uit als zijn grote voorgangers, onder wie Dürer. Zo plaatste hij zichzelf in één lijn met deze grootheden.

Sinds Rembrandt zijn kunstenaars en baretten een beetje bij elkaar gaan horen. Wel eens een spotprent gezien van een artistiekerige schilder? Grote kans dat ie een baret droeg. En dat is dus te danken aan Rembrandt.

Rembrandt

Zelfportret, 1640
Olieverf op doek,
91 x 75 cm
The National
Gallery, Londen

Rembrandt

Zelfportret, 1659
Olieverf op doek,
84,5 x 66 cm
National Gallery
of Art, Washington

Rembrandt

Zelfportret, 1669
Olieverf op doek,
65,4 x 60,2 cm
Mauritshuis,
Den Haag

Verf maken als Rembrandt

Rembrandts verf kwam niet, zoals nu, uit tubes. Verftubes bestonden nog niet in de zeventiende eeuw. Rembrandt maakte zijn verf zelf, of een leerling deed het voor hem.

Om verf te maken meng je olie en pigment. Als olie gebruik je lijnolie. Deze lijnolie wordt geperst uit lijnzaad, het zaad van de vlasplant. Om kleur aan verf te geven, heb je pigment nodig, kleurpoeder dus. Rembrandt gebruikte daar verschillende grondstoffen voor. Van gele en rode klei-aarde maakte hij gele en rode oker. Rembrandt haalde ook pigment uit wortels van een plant: de meekrapwortels. Voor de kleur karmijnrood gebruikte hij een bepaalde soort insecten: cochenilleluizen. Fijn-gewreven kobaltglas leverde een blauwe kleur: smalt. Maar Rembrandt had ook chemische kleuren. Zo zorgde lood voor de kleur loodwit.

Om de verf te mengen gebruikte Rembrandt een stenen loper, een paletmes en een wrijfsteen als werkblad. Hij legde een klein hoopje pigment op de grote steen. Daar maakte hij een kuiltje in, waarin hij een klein beetje lijnolie schonk. Met het paletmes mengde hij alles door elkaar. Daarna wreef hij met de stenen loper over de verf. Om dit goed te doen, moet je de vorm van een 8 maken bij het wrijven.

Zodra de verf af was, deed Rembrandt deze met zijn paletmes op het palet. Daarna kon hij aan de slag om weer een meesterwerk te maken. En was hij klaar? Dan bewaarde hij de overgebleven verf in potjes met een dekseltje van geolied linnen, of in gedroogde varkensblazen.

Rembrandts artistieke ontwikkeling

1625-1631

Snelle ontwikkeling

Rembrandt schildert Bijbelse scènes en tronies. Experimenteert vooral met grote contrasten tussen licht en donker. En de weergave van emoties.

Rembrandt, *Zelfportret*, ca. 1628
Olieverf op paneel, 22,6 x 18,7 cm
Rijksmuseum, Amsterdam

1631-1635

Society-schilder

Rembrandt schildert in het Amsterdams atelier van Hendrick Uylenburgh vooral portretten van geleerden, regenten en rijke burgers.

Rembrandt, *Marten Soolmans* (links) en *Oopjen Coppit* (rechts), 1634. Olieverf op doek, beide 207,5 x 132 cm
Gezamenlijke aankoop van de Staat der Nederlanden en de Republiek Frankrijk, collectie Rijksmuseum/collectie Musée du Louvre

1635-1642

Grote roem

Rembrandt schildert portretten, maar ook grote historiestukken. Hij streeft naar veel actie en beweging, met *De Nachtwacht* als hoogtepunt.

Rembrandt, *Officieren en andere schutters van wijk II in Amsterdam, onder leiding van kapitein Frans Banninck Cocq en luitenant Willem van Ruytenburch, bekend als 'De Nachtwacht'*, 1642. Olieverf op doek, 379,5 x 453,5 cm
Rijksmuseum, Amsterdam

1643-1652

De zoekende jaren

Rembrandt schildert veel minder. Hij maakt hoofdzakelijk kleine historiestukken voor verzamelaars, enkele landschappen en studies.

Rembrandt, *De overspelige vrouw*, 1644
Olieverf op paneel, 83,8 x 65,4 cm
The National Gallery, Londen

1658-1669

De late jaren

In zijn late jaren was Rembrandt weer volop actief. Hij neemt portretopdrachten aan en krijgt belangrijke opdrachten van de overheid. Hij maakt nog enkele van zijn beroemdste meesterwerken.

Rembrandt, *De waardijns van het Amsterdamse lakenbereidersgilde, bekend als 'De Staalmeesters'*, 1662. Olieverf op doek, 191,5 x 279 cm
Rijksmuseum, Amsterdam

Rembrandt was een fanatiek verzamelaar. En de kunstcaemer was zijn privé-museum. Portretbustes van Romeinse keizers, vlinders uit het tropisch regenwoud, een hoofdtooi uit Brazilië, dolken uit Java, zwaarden en speren uit Centraal Afrika. En vergeet het plafond niet, waar opgezette krokodillen, vissen en gordeldieren hingen... Het kostbaarste waren trouwens de in leer gebonden albums. Daarin zaten prenten en tekeningen van Italiaanse en Duitse kunstenaars als Michelangelo, Titiaan en Dürer.

Rembrandt schilderde en tekende veel van deze objecten na. Ze dienden als voorbeeld, in een tijd dat foto's nog niet bestonden. Via de verzameling leerde hij werelden kennen die hij nooit in het echt zou zien. Want Rembrandt is nooit in het buitenland geweest.

Rembrandt kon dit allemaal verzamelen omdat Hollandse scheepslieden zulke voorwerpen aanvoerden vanuit de hele wereld. Dit is een voorbeeld van de rijkdom van Holland die door de slavernij, wereldhandel en kolonisatie tot stand kwam. Sommige spullen in Rembrandts verzameling zullen zijn gekocht, anderen zomaar meegenomen of geroofd.

Rembrandts verzamelwoede kostte hem veel geld. Ook toen de inkomsten van zijn werk terugliepen. Dat kon natuurlijk niet lang goed gaan. De schulden stapelden zich steeds hoger op.

Kunstcaemer

Abraham Francen was een goede vriend van Rembrandt die hem tot het einde bleef ondersteunen. Francen was apotheker van beroep, maar zijn echte passie was het verzamelen van kunst. Zo is hij ook geportretteerd door Rembrandt, omringd door zijn collectie.

Verschillende Amsterdamse verzamelaars stelden hun huis open voor belangstellenden, als een soort museum. Rembrandt waarschijnlijk niet. Het lijkt erop dat hij alleen zijn vrienden toeliet om samen zijn verzameling te bekijken. Vrienden als Abraham Francen.

Rembrandt

Portret van Abraham Francen, ca. 1657

Ets, drogenaald en burijn,

158 x 208 mm

Museum Rembrandthuis,

Amsterdam

De schelp van Rembrandt: **Conus Marmoreus**

Rembrandt had tientallen koralen, gesteenten en schelpen in zijn collectie. Zoals de prachtige 'conus marmoreus'. Deze schelp komt alleen voor in tropische zeeën. Zeelieden die terugkeerden vanuit de koloniale gebieden in India of Indonesië namen vaak van dit soort zeldzaamheden mee. Je kon ze kopen op veilingen of in winkels, ook hier in de buurt van Rembrandts huis.

Rembrandt maakte een beroemde ets van de schelp. Ongetwijfeld koos hij deze schelp voor zijn ets vanwege het bijzondere zwart-wit patroon. Op een ets is immers alles zwart en wit.

Rembrandt

De schelp (Conus Marmoreus), 1650
Ets, drogenaald en burijn,
97 x 132 mm
Museum Rembrandthuis,
Amsterdam

Een Japanse helm Type zunari, begin zeventiende eeuw (vroeg Edo-periode)

Metaal, zijde en lakwerk
Museum Rembrandthuis, Amsterdam

We weten dat Rembrandt in deze kamer ook een Japanse helm bewaarde. Hij maakte er een tekening van, op een vel papier waarop hij eerder al een Bijbelse moordscène had geoefend.

Dit soort zunari-helmen werden gedragen door Japanse krijgers, de samurai. Aan beide zijanten zit een staafje waaraan versieringen bevestigd konden worden. De Nederlandse Republiek was in de zeventiende eeuw het enige Westerse land dat handel dreef met Japan. In Amsterdam was dan ook een levendige belangstelling voor alles wat met dat land te maken had. Rembrandt had bijvoorbeeld ook Japans papier in huis. Daarop drukte hij soms een ets af, voor een extra luxe exemplaar.

Rembrandt

Jaël doodt Sisera, en een schets van een Japanse helm, ca. 1658

Pen en penseel in bruine inkt op papier, 192 x 174 mm

Rijksmuseum, Amsterdam (geschenk van C. Hofstede de Groot, Den Haag)

Een hoofdtooi uit Brazilië (Kapayo), midden twintigste eeuw (?)

Araveren
Museum Rembrandthuis, Amsterdam

Deze hoofdtooi is van de Kayapo, een van de oorspronkelijke bevolkingsgroepen van Brazilië die in het Amazonegebied leven. Belangrijke mannen droegen zulke tooien tijdens ceremonies. Ze zijn gemaakt van veren van de ara, een papegaaiensoort.

Zulke hoofdtooien kwamen in de zeventiende eeuw voor het eerst in Holland terecht. Zeelieden brachten ze mee, nadat de Hollanders het noordoosten van Brazilië gekoloniseerd hadden. In de Braziliaanse kolonie verdiende de Hollanders veel geld met de productie van suiker, die bestemd was voor de Europese markt. Naast de suiker, bereikten ook allerlei zeldzaamheden Amsterdam, zoals de hoofdtooien. De veren, die zoveel kleurrijker waren dan die van Europese vogels, moeten voor de Hollanders iets bijzonders zijn geweest.

Klassieke bustes

Buste van Homerus, twintigste eeuw

Kopie van gips
Museum Rembrandthuis, Amsterdam

Rembrandt had verschillende bustes van filosofen en keizers uit de klassieke oudheid. Daar waren veel van in omloop. Het waren kopieën, gewoonlijk van gips - of van marmer, de duurdere optie. Uit een archiefbron weten we dat Rembrandt marmeren beelden koopt. Hij geeft er 186 gulden aan uit; meer dan een half jaarsalaris! Als het op zijn collectie aankwam, was Rembrandt niet krenterig.

Een van de bustes in de kunstkamer is die van de Griekse dichter Homerus. Deze vinden we ook terug op Rembrandts schilderijen. Bijvoorbeeld op een schilderij van de Griekse filosoof Aristoteles. Aristoteles laat daar zijn hand op de buste van Homerus rusten en bekijkt het beeld nadenkend.

Rembrandt

*Aristoteles met de buste
van Homerus, 1653*

Olieverf op doek,
143,5 x 136,5 cm
The Metropolitan Museum
of Art, New York

Een paradijsvogel uit Nieuw-Guinea

Museum Rembrandthuis, Amsterdam

Net als veel andere zeventien-de-eeuwse verzamelaars had Rembrandt een opgezette paradijsvogel. Deze vogel met zijn schitterende staart komt alleen in Nieuw-Guinea voor. Het verhaal ging dat paradijsvogels geen pootjes hadden. Ze konden daardoor nooit rusten en zouden hun leven lang moeten vliegen. In werkelijkheid werden al in Azië, bij het opzetten, de pootjes afgeknipt of in het lichaam genaaid. Rembrandt maakte twee studies van zijn paradijsvogel. En ook op die tekeningen: geen pootjes.

Rembrandt

Twee studies van een paradijsvogel, ca. 1639

Pen in bruine inkt,
penseel in bruin en wit
op papier, 181 x 154 mm
Musée du Louvre, Parijs
Photo © RMN-Grand
Palais (musée du Louvre)/
Jean-Gilles Berizzi

Kostbare albums

Kunstboeken (reconstructie),
twintigste eeuw

Het grootste deel van Rembrandts verzameling bestond uit kunstboeken. Dat waren grote, in leer gebonden albums waarin tekeningen en prenten werden bewaard. Vergelijkbaar met de fotoalbums van nu. In de kunstboeken moeten honderden tekeningen en prenten hebben gezeten. Veel tekeningen van hemzelf, maar ook prenten van en naar andere kunstenaars.

Dankzij deze verzameling leerde hij allerlei kunstenaars kennen: Italianen, zoals Rafael en Michelangelo, maar ook de Vlaamse Rubens. Soms liet Rembrandt zich door een prent inspireren. Rembrandt maakte bijvoorbeeld een eigen versie van een prent die de Italiaanse Carracci 70 jaar eerder had gemaakt. Ongetwijfeld een prent uit de verzameling.

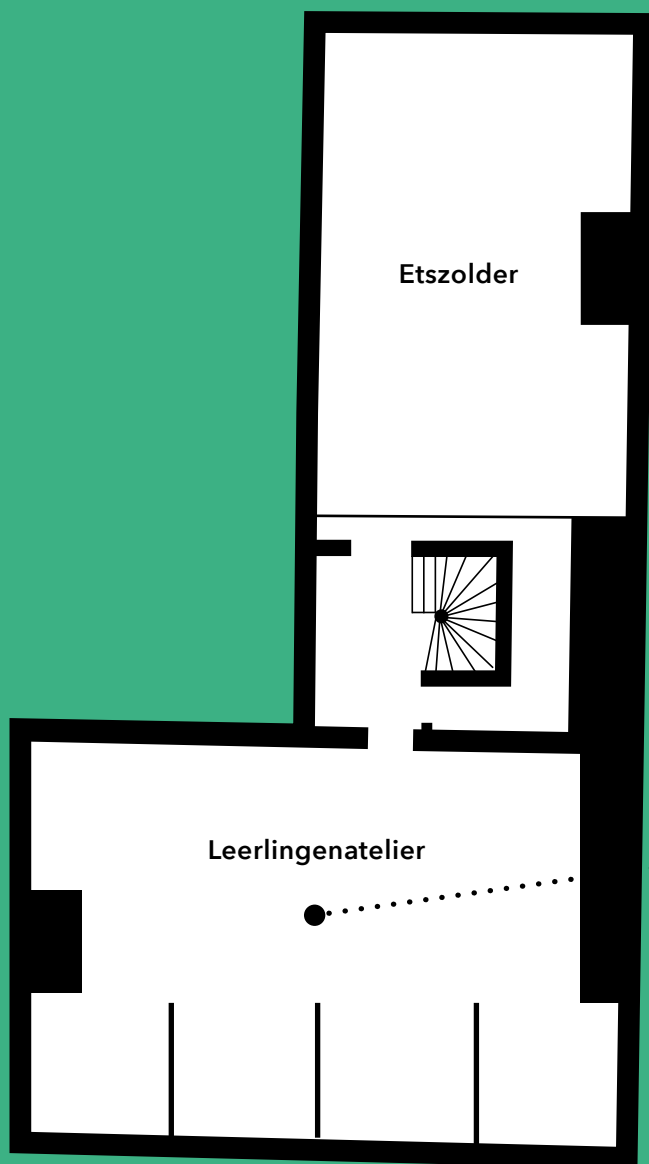

Annibale Carracci, *Jupiter en Antiope*, 1592. Ets, 154 x 225 mm
Rijksmuseum, Amsterdam

Rembrandt, *Jupiter en Antiope*, 1659. Ets, drogenaald en burijn, 138 x 205 mm
Museum Rembrandthuis, Amsterdam

2

Rembrandt gaf ook les. Kunstacademies bestonden nog niet in de zeventiende eeuw. Je leerde het vak bij een meester-schilder. Bij Rembrandt kwamen vooral gevorderde leerlingen. Ze hadden ergens anders al leren schilderen, maar hoopten van de grote meester nog de fijne kneepjes te leren. Niet iedereen kon zomaar bij Rembrandt in de leer. Je moest flink wat lesgeld betalen, zo'n 50 gulden per jaar. Intussen werkte je mee aan zijn schilderijen. Slim bedacht van Rembrandt; hij had ongeveer drie leerlingen per jaar, waardoor hij al gauw een half jaarsalaris binnenkreeg.

Rembrandt had een speciaal atelier voor zijn leerlingen, op de verdieping boven zijn eigen atelier. Ze werkten in afgescheiden hokjes, net als in een ouderwetse kantoortuin. Ze maakten tekeningen, bijvoorbeeld van een beeldje. Ook bestudeerden ze prenten en tekeningen. Een ander standaard-onderdeel van de leerperiode was het kopiëren van schilderijen van de meester. Zo deden leerlingen schilder-ervaring op. En was de kopie geslaagd, dan kon deze verkocht worden en verdiende Rembrandt er ook weer aan.

Maar het mocht uiteindelijk niet baten. Rembrandt maakte veel schulden, die hij niet kan aflossen. Hij dreigde failliet te gaan en moest daarom al zijn spullen verkopen. En het huis.

Leerlingenatelier

Rembrandt had veel leerlingen die later zelf ook beroemd werden, zoals Ferdinand Bol, Govert Flinck, Gerrit Dou en Nicolaes Maes. Een belangrijke leerling die in dit huis les kreeg, was Samuel van Hoogstraten. Hij schreef later een handboek voor kunstschilders, waarin hij de lessen van Rembrandt verwerkte. Daardoor zijn veel van zijn ideeën voor latere generaties vastgelegd.

Volgens Van Hoogstraten was Rembrandt een strenge leermeester. En zo te zien was hij niet de enige die dat vond. Een andere leerling maakte een tekening van Rembrandt: Willem Drost. Zijn tekening toont Rembrandt als een onverzettelijke man in een werkjas, de handen stevig in de zij.

Samuel Hoogstraten

Zelfportret, ca. 1644

Olieverf op paneel, 63 x 48 cm
Museum Bredius, Den Haag

Willem Drost

Portret van Rembrandt, ca. 1650

Pen in bruine inkt op papier,
203 x 134 mm
Museum Rembrandthuis,
Amsterdam

Muziek in het atelier

Rembrandt had verschillende muziekinstrumenten in huis, zowel blaas- als snaarinstrumenten. Ze lagen niet in de woonruimtes, maar in de ateliers. Het is daarom niet waarschijnlijk dat ze door het gezin werden bespeeld. Eerder waren ze onderdeel van de kunstverzameling en konden ze als voorbeeld dienen,

om na te schilderen. Maar misschien speelde Rembrandt er zelf ook wel eens op, of een van zijn assistenten - muziek tijdens het schilderen. Zo niet, dan was er nog altijd het spel van de klokken van de Zuiderkerk, hier vlakbij. Die luiden nu nog steeds, ieder kwartier.

Tekenen als Rembrandt

Rembrandt en zijn leerlingen maakten veel tekeningen, bijvoorbeeld om te oefenen of om een idee uit te werken. In het leerlingenatelier staat een vitrine met de materialen waarmee zij dat deden. Je vindt hier bijvoorbeeld inkt. Die is gemaakt van roet, uit de schoorsteen, gekookt in water. Of van gemalen galnoten, gekookt in water en Arabische gom. In de vitrine liggen ook de instrumenten waarmee de inkt op het papier wordt gezet: een rietpen, ganzenveer en penselen van varkenshaar.

Soms gebruikten Rembrandt en zijn leerlingen ook krijt voor hun tekeningen: rood, zwart en wit. Deze zachte steensoorten worden gezaagd in smalle stiften. Omdat het afgeeft aan je handen, kun je een rieten houder gebruiken, of de stift wikkelen in een papertje. Rembrandt gebruikte tijdens het tekenen ook wel eens een zilverstift. Dit is een dun staafje zilver, in een houder. Met de zilverstift werkte hij op glad perkament, gemaakt van dierenhuid.

Links naar rechts: ganzenveer, rietpen, penseel. rood krijt, zwart krijt, wit krijt en zilverstift

Pen in inkt op papier

Rembrandt

*Drie vrouwen en een kind
bij een huisdeur*, ca. 1645
233 x 178 mm
Rijksmuseum, Amsterdam

Pen en penseel in inkt op papier

Rembrandt

*Jonge vrouw zittend bij
het raam*, ca. 1638
175 x 134 mm
Rijksmuseum, Amsterdam

Rood krijt op papier

Nicolaes Maes

Oude vrouw met muts,
ca. 1653-57
156 x 119 mm
Rijksmuseum, Amsterdam

Zwart en wit krijt op blauw papier

Govert Flinck

Zittend vrouwelijk naakt, 1647
315 x 265 mm
Rijksmuseum, Amsterdam

Zilverstift op perkament

Rembrandt

Portret van Saskia Uylenburgh, 1633
185 x 107 mm
Staatlichen Museen zu Berlin,
Kupferstichkabinett, Berlin

Etsen als Rembrandt

Op de tweede verdieping van het museum is tegenwoordig een etszolder, waar dagelijks etsdemonstraties worden gehouden. Rembrandt was net zo beroemd om zijn etsen als om zijn schilderijen. Etsen is een speciale druktechniek. Hierdoor kon Rembrandt van één voorstelling meerdere afdrukken maken. Maar hoe deed hij dat?

Allereerst pakte Rembrandt een koperplaat. Hierop bracht hij een etsgrond aan, gemaakt van een mengsel van was, hars en bitumen. Nadat de etsgrond was aangebracht ging hij aan de slag met de afbeelding. Deze kraste hij met een etsnaald in de etsgrond, zodat de koperplaat in die lijn vrijkwam. Deze vrijgekomen lijnen werden vervolgens uitgebeten: de koperplaat met etsgrond werd in een bad van zoutzuur gelegd, of op een schuin oppervlak met lekbak, waarna het zuur erover werd uitgegoten. Hoe langer de plaat werd blootgesteld aan het zuur, hoe dieper de lijnen. Wanneer het uitbijten klaar was, verwijderde hij de etsgrond.

Als de uitgebeten koperplaat weer helemaal schoon was, konden de lijnen gevuld worden met een speciale, dikke inkt, die bestond uit roet, (lijn)-olie en terpentijn. Net als zijn verf

maakte Rembrandt zijn inkt zelf in zijn werkplaats. De inkt werd over de schoongemaakte koperplaat gesmeerd. Als alle lijnen goed gevuld waren kon de overvloedige inkt verwijderd worden met een doek.

Tot slot legde Rembrandt de beïnkte koperplaat en een nat vel papier in een drukpers. Door de druk van de pers wordt de afbeelding overgebracht op het papier, weliswaar in spiegelbeeld maar heel precies. Van één plaat kunnen er op deze manier enkele tientallen afdrukken worden gemaakt. Na het drukken werd de prent aan een lijn opgehangen om te drogen. Daarna was de ets klaar om verkocht te worden.

Rembrandt probeerde graag dingen uit en was niet snel tevreden. Na een drukgang bracht hij vaak weer veranderingen aan op de koperplaat, om de prent vervolgens nog een aantal keren af te drukken. Daarom kennen we van veel van zijn prenten verschillende 'staten', waarin steeds iets gewijzigd is. Rembrandt maakte voor nabewerking soms gebruik van de graveerburijn, wat dunne, scherpe lijntjes opleverde. Maar hij werkte ook vaak met de 'droge naald', waarmee hij direct op de plaat tekende, een techniek die brede, fluwelige lijnen oplevert.

Toen Rembrandt in dit huis trok was hij succesvol, rijk en beroemd. 19 jaar later stonden de zaken er heel anders voor. Hij had grote geldproblemen. De precieze oorzaak? Dat is lastig te zeggen. De dure verzameling was een probleem, evenals de mindere inkomsten. Zeker is dat hij zijn schuldeisers niet kon betalen en gedwongen was zijn spullen en zijn huis te verkopen. Hij vertrok op 52-jarige leeftijd, samen met Hendrickje, de 6-jarige Cornelia en zijn zoon Titus, die inmiddels 17 was. Het moet een enorme afgang voor Rembrandt zijn geweest.

Maar zonder de gedwongen verkoop van Rembrandts spullen zou dit museum niet bestaan. Het museum hebben we namelijk te danken aan één enkel document: een lijst die voor de verkoop werd opgesteld met daarop al Rembrandts bezittingen, kamer voor kamer. Die boedel-inventaris zie je in de vitrine in de epiloogruimte van het museum. Dankzij deze lijst was het mogelijk om Rembrandts huis en leefwereld te reconstrueren. Alle kamers worden genoemd en per kamer staat vermeld wat erin stond, tot aan de kleur van de stoelbekleding. En zo kun je nu nog steeds ... heel dichtbij Rembrandt komen.

Epiloogruimte

In 1658 vertrok Rembrandt naar een huurhuis aan de andere kant van de stad, op de Rozengracht. Daar maakte hij nog een aantal van zijn beroemdste werken, zoals *De Staalmeesters* en *Het Joodse Bruidje*. Zijn losse schilderstijl was inmiddels uit de mode geraakt. Maar hij was nog altijd een bekende kunstenaar. En af en toe kreeg hij nog een portretopdracht van rijke burgers. In de laatste jaren van zijn leven verloor Rembrandt zijn vrouw en zoon.

Hendrickje stierf tijdens een pest-epidemie; Titus overleed enkele jaren later plotseling. Kort daarna stierf

Rembrandt zelf ook, op 4 oktober 1669. De 14-jarige Cornelia bleef alleen achter. Rembrandt werd 63 jaar oud en bleef onvermoeibaar doorschilderen, tot het einde aan toe.

Bij zijn dood was Rembrandt niet meer erg geliefd. Maar inmiddels, nu in onze tijd, wordt hij weer volop bewonderd. Om zijn levendige verfstreken, rake lijnen en het spannende licht. Maar vooral om zijn vermogen om mensen weer te geven, precies zoals ze zijn. Mensen van vlees en bloed die sympathie en ontroering oproepen.

Rembrandt
Zelfportret, 1669
Olieverf op doek,
65,4 x 60,2 cm
Mauritshuis,
Den Haag

Een standbeeld voor Rembrandt

Rembrandt is na zijn dood nooit vergeten, maar echt beroemd werd hij pas sinds het midden van de negentiende eeuw. Toen werd een standbeeld voor hem opgericht, op het Rembrandtplein, niet ver van zijn voormalige huis aan de Jodenbreestraat. Een enorme eer, want alleen vorsten en militairen kregen gewoonlijk standbeelden.

Van het grote beeld werden kleinere versies gegoten die aan liefhebbers werden verkocht. Rembrandt is wel een beetje mooier gemaakt dan hij was. Zijn bolle gezicht is slanker gemaakt. Hij kijkt stoer in de verte en draagt zijn jas als een klassieke toga. Rembrandt is hier op en top een nationale held.

Louis Royer, *Model van het standbeeld van Rembrandt*, 1852
Brons. Museum Rembrandthuis, Amsterdam

Na Rembrandts vertrek werd het huis jarenlang bewoond door Joodse families. Het werd opgesplitst in twee huizen, ieder met een eigen voordeur. In de negentiende eeuw bevond zich binnen zelfs een kleine huissynagoge. Inmiddels waren mensen zelfs vergeten dat dit het huis van Rembrandt was geweest. Pas rond 1900 werd dat ontdekt. Rembrandt was inmiddels een nationale held, maar zijn

voormalige huis raakte steeds verder in verval. Met Rembrandts 300ste verjaardag in 1906 kwam daar verandering in. Enkele kunstenaars en kunstliefhebbers bedachten dat het huis een museum moesten worden. Particulieren doneerden geld, de gemeente Amsterdam hielp en het pand werd gerenoveerd. Op 10 juni 1911 opende het Rembrandthuis voor het eerst de deuren als museum.

Het Rembrandthuis
na de renovatie van
1906-1911

Rembrandts leven

- 1606** Geboren in Leiden als een-na-jongste kind van een welvarende molenaar.
- 1613** 7 jaar
Gaet ongeveer zeven jaar lang naar de Latijnse School.
- 1620** 14 jaar
Inschrijving bij de universiteit van Leiden (twee jaar).
- 1622** 16 jaar
Start leertijd van drie jaar bij de schilder Jacob van Swanenburg in Leiden.
- 1625** 19 jaar
Leertijd van een half jaar bij Pieter Lastman in Amsterdam.
- 1625** 19 jaar
Vestigt zich in Leiden als zelfstandig schilder. Werkt nauw samen met Jan Lievens.
- 1631** 25 jaar
Verhuist naar Amsterdam en werkt in het schilders-atelier van Hendrick Uylenburgh.
- 1634** 28 jaar
Trouwt met Saskia Uylenburgh, nichtje van zijn werkgever.
- 1635** 29 jaar
Rembrandt vestigt zich in Amsterdam als zelfstandig schilder.

Rembrandt,
Zelfportret,
ca. 1628
Olieverf
op paneel,
22,6 x 18,7 cm
Rijksmuseum,
Amsterdam

Rembrandt
Zelfportret met muts, ca. 1635
Ets, 49 x 44 mm
Museum
Rembrandthuis,
Amsterdam

- 1635** 29 jaar
Geboorte van een zoon, Rumbartus, die maar twee maanden leeft.
- 1636** 30 jaar
Geboorte van een dochter, Cornelia, die een maand leeft.
- 1639** 33 jaar
Koopt dit huis waar hij gaat wonen en werken.
- 1640** 34 jaar
Geboorte van een tweede dochter, Cornelia, die maar twee weken leeft.
- 1641** 35 jaar
Geboorte van zoon Titus, die in leven blijft.
- 1642** 36 jaar
Saskia sterft.
- ca. 1645** 39 jaar
Krijgt een relatie met Geertje Dirckx, het kindermisje van Titus.
- 1649** 43 jaar
Rembrandt krijgt een relatie met het dienstmeisje Hendrickje Stoffels, met wie hij tot het einde van haar leven samen blijft. Zij trouwen nooit.

Rembrandt

Zelfportret, leunend op een balustrade, 1639

Ets en drogenaald,
205 x 164 mm
Museum
Rembrandthuis,
Amsterdam

Rembrandt

Zelfportret met platte muts, ca. 1642

Ets, 93 x 62 mm
Museum
Rembrandthuis,
Amsterdam

Rembrandt

Zelfportret, etsend bij het raam, 1648

Ets, 160 x 130 mm
Museum
Rembrandthuis,
Amsterdam

1654 48 jaar
Geboorte van
dochter Cornelia.

1656 50 jaar
Doet afstand van
zijn bezittingen
(cessio bonorum)
vanwege een
dreigend faillisse-
ment. Alles wordt
geïnventariseerd
en verkocht.

1658 52 jaar
Gedwongen
verkoop huis en
verhuizing naar
een huurhuis aan
de Rozengracht.

1663 57 jaar
Hendrickje Stoffels,
Rembrandts tweede
grote liefde, sterft.

1668 62 jaar
Zoon Titus sterft.

1669 63 jaar
Rembrandt sterft
en wordt begraven
in de Amsterdamse
Westerkerk. Zijn
dochter Cornelia
blijft alleen achter,
14 jaar oud.

Rembrandt

Zelfportret, 1658
Olieverf op doek,
133,7 x 103,8 cm
The Frick Collection,
New York (Photo:
Michael Bodycomb)

Rembrandt

Zelfportret, 1669
Olieverf op doek,
65,4 x 60,2 cm
Mauritshuis,
Den Haag

Uitgave

WBOOKS, Zwolle
info@wbooks.com
www.wbooks.com

Tekst

Ivana Cult, Lotte van Gaalen en Epco Runia

Redactie

Nathalie Maciesza

Fotografie

Aad Hoogendoorn

Vormgeving

DeLeeuwOntwerper(s) Victor de Leeuw

© 2023

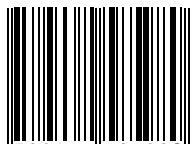
WBOOKS Zwolle / Museum Rembrandthuis, Amsterdam

Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch, door fotokopieën, opnamen of op enige andere wijze, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

Museum Rembrandthuis heeft ernaar gestreefd de rechten met betrekking tot de illustraties volgens de wettelijke bepalingen te regelen. Degenen die desondanks menen zekere rechten te kunnen doen gelden, kunnen zich alsnog tot Museum Rembrandthuis wenden.

ISBN 978 94 625 8598 0
NUR 646

In 1639 verhuist Rembrandt, de belangrijkste Hollandse schilder van de zeventiende eeuw, naar het monumentale pand op Jodenbreestraat nummer 4, in hartje Amsterdam. Rembrandt heeft eigenlijk alles mee als hij zijn intrek neemt aan de Jodenbreestraat: een grote liefde, een luxe leven en een succesvolle carrière. Maar zo blijft het niet. Er volgen tegenslagen, privé én financieel. Na 19 jaar moet hij zijn woning verlaten. Hij is dan 52 jaar oud. Het huis is tegenwoordig teruggebracht naar hoe het was in Rembrandts tijd. Je ziet er hoe Rembrandt woonde en werkte, in goede, maar ook in slechte tijden. Dit is het verhaal van Rembrandt en zijn huis.

9 789462 585980